

Algirdas Julius Greimas

LIETUVIŲ
MITOLOGIJOS
STUDIJS

Sudarė Kęstutis Nastopka

baltos lankos

TURINYS

Apie dievus ir žmones

PRATARMĖ	25
I MITOLOGIJA KAIP OBJEKTAS	25
1. Mitologija kaip ideologija	25
2. Mitologija kaip filosofija	27
3. Mitologija kaip kultūra	28
II LIETUVIŠKOSIOS MITOLOGIJOS PROBLEMOS	29
1. Etnologija ar kultūros istorija?	29
2. Mitologija ar religija?	31
3. Istorija ir struktūra	33
III METODOLOGINIAI RŪPESČIAI	34
1. Žodinės literatūros tekstai	35
2. Apeiginiai tekstai	38
3. Mitologinis žodynas	41
IV MITOLOGIJA IR POEZIJA	44
 <i>Pirmas skyrius: KAUKAI IR AITVARAI</i>	
<i>KAUKAI</i>	51
I KAUKO KILMĖ IR JO GYVENIMAS	51
1. Kaukas ir aitvaras	51

2. Chtoninė kaukų kilmė	52
3. Kaukai ir barstukai	53
4. Kaukai: vartotojai ir tiekėjai	55
5. Mitologinis kaukų įrėminimas	56
6. Kultūrinė sutartis	58
6-1. Pasakojimas apie kaukų prijaukinimą	59
6-2. Interpretacijos elementai	61
II KITA KAUKO KILMĖ	64
1. Kaukas ir kuilyš	64
2. Kuilyš ir gaidys	65
3. <i>Kaukas</i> – „liaukos“, <i>kaukė</i> – „piesta“ ir <i>kaukas</i> – „kiaulniežys“	66
4. Audra, ledai ir amalas	67
5. Kiaulė ir debesis	70
6. Kaukas: žemė ir vanduo	72
7. Kompleksinė kauko figūra	73
III KAUKAI IR VĖLĖS	74
1. Kaukas ir kaukė	74
2. Kaukas ir kaukolė	76
3. Vėlės ir Vaižgantas	77
4. Vėlės ir Veliona	78
IV LAIKINOSIOS IŠVADOS	80
<i>Pastabos ir nuorodos</i>	82
AITVARAS	86
I IŽANGINĖS PASTABOS	86
1. „Tai wisa kruwai pati welina ira“	86
2. „Netikri“ Aitvarai	87
3. Magiški santykiai	88
II AITVARO VEIKLOS SFEROS	89
1. Aitvaras – kulinarinės kultūros valdovas	89
1-1. Namiszki Dewai	89

1-2. Aitvaras – vartotojas	89
1-3. Aitvaras – teikėjas	89
1-4. Hierarchijos klausimai	90
2. Aitvaras – brangiųjų metalų valdovas	91
2-1. Lar pecuniam afferens	91
2-2. Degantys pinigai	91
2-3. Asociali dievybė	92
2-4. Aitvaro sustabdymas	93
3. Aitvaras ir Perkūnas	94
III AITVARO APSIREIŠKIMAI	94
1. Jo dvigubas įsikūnijimas	94
2. Jo dviguba kilmė	96
3. Transkultūrinis veiksnys	97
4. Pareitiniai pinigai	98
5. Keletas leksinių duomenų	99
IV AITVARAS ARBA KALTŪNAS	100
1. Aitvaras – kaltūnas	100
2. Aitvaro įvartyta liga	100
3. Aitvaro sudvigubėjimas	101
4. Aitvaro žirgas	102
5. Aitvaras ir Apidémė	103
5-1. Aitvaras ir gaisras	103
5-2. Apidémė – buvusios sodybos vieta	104
5-3. Deivė Apidémė	105
5-4. Aitvaro pasirodymas	105
V AITVARAS IR KIRNIS	106
1. Aitvaras-paukštis	106
2. Aitvaro-paukščio gyvenvietė	107
3. Dievas Kirnis	107
4. Etimologiniai sunkumai	108
5. Laukinė grūšia	109
6. Aitvaras – paukščių valdovas	111

VI AITVARAS – KOSMINĖ DIEVYBĖ	112
1. Etimologinis Aitvaro semantizmas	112
2. Aitvaras ir Vėjas	113
3. Aitvaras ir Perkūnas	115
<i>Pastabos ir nuorodos</i>	117

Antras skyrius: AUŠRINĖ IR LAIMA

AUŠRINĖ	123
IŽANGINĖS PASTABOS	123
I STEBUKLINĖ PASAKA AR MITAS?	127
II TEISINGAS PADALINIMAS	128
1. Gyvuliai pagalbininkai	128
2. Herojaus kvalifikacija	129
3. Herojaus metamorfozės	130
3-1. Plaukas	130
3-2. Vanagas ir vilkas	132
III STEBUKLINGŲ OBUOLIŲ SODAS	133
1. Stereotipiniai motyvai ir logikos klaidos	133
2. Obuolių sodas	135
2-1. Vėjai – obelių vaisintojai	135
2-2. Rojaus darželis	135
2-3. Neik su velniu obuoliauti	136
3. Vėjopatis ir jo šeima	137
4. Milžinų rasė	138
IV NE SAULĖ, O MARIŲ PANA	139
1. Dvigubas pavidalas	140
2. Aušra	140
3. Saulė ir Aušrinė	141
V TU MANO, AŠ TAVO	142
1. Techninės pastabos	142

2. Erdvių problema	143
3. Aušrinės banda	144
4. Aušrinė – jūrų kumelė	146
5. Tu mano, aš tavo	148
VI AUŠRINĖS EGZALTACIJA	148
1. Aušrinės Tarnaitis	148
2. Aušrinė danguje	149
VII KITAS PASAULIS	151
1. Vienas mitas ar du?	151
2. Ragana	152
3. Kalvelis (?)	153
VIII AUŠRINĖS PAGROBIMAS	155
1. Naratyvinė organizacija	155
2. Aušrinės epifanija	156
IX MIRTIS IR PRISIKĖLIMAS	157
1. Mirtis	158
1-1. Plaučiai	158
1-2. Kepenys	159
1-3. Vėžio karalystė	160
2. Prisikėlimas	161
2-1. Gyjantis vanduo ir gyvuonis	161
2-2. Sveikas ir gyvas	162
2-3. Miegančioji karalaitė	164
2-4. Geležinės Karvės	164
2-5. Sveikata ir gyvastis	165
2-6. Gyvenimo ir mirties problematika	167
2-7. Geltonasis Vanduo	168
2-8. Baigiamosios pastabos	169
X IŠVADAVIMAS	171
1. Jūrų Žirgo pasirodymas	171

XI NAUJOS EROS PRADŽIA	173
1. Galvos nukirtimas	173
2. Pradėjo svietas gyventi	174
3. Baltų dievų triada	176
3-1. Patrimpas	177
4. Lietuviškoji triada	178
4-1. Lietuviškasis Patrimpas	179
4-2. Dievaitis Mėnulis	180
5. Aušrinės šeima	183
5-1. Aušrinės brolis	183
5-2. Auššveitis	184
5-3. Trys Laimos (?)	186
<i>Pastabos ir nuorodos</i>	188
LAIMA	192
I LAIMA IR ŽMOGUS	192
1. Žmogaus likimas	192
1-1. Laimės lemia	192
1-2. Laima lemia	193
1-3. Viena Laima ar trys laimos?	194
1-4. Lėmimas	195
1-5. Fas et nefas	196
1-6. Laikas ir Gegutė	197
1-7. Lėmimo turinys	199
2. Gyvenimas ir mirtis	201
2-1. Būtinybės svoris	201
2-2. Dievų išrinktieji	202
2-2-1. Perkūno galia	203
2-2-2. Mirtis ir vanduo	204
2-2-3. Mirtis ir ugnis	205
2-3. Laimos sesuva Giltinė	206
2-4. Giltinė – daktaro podė	208
3. Turtas ir skurdas	210
3-1. Nelaimingi ir bedaliai žmonės	210

3-2. Laimė ir Nelaimė	211
3-3. Laimė-Dalia	212
3-4. Laimė ir dalis – abstrakčios sąvokos	212
3-5. Dievybė-dalintoja	213
3-6. Bedalis žmogus ir laimės ieškojimas	214
3-6-1. Pačios dalis	214
3-6-2. Avinuko dalis	216
3-6-3. Gulbės ir marčios	217
3-7. Akmo, saxum grandius	219
3-7-1. Dalis dyla	219
3-7-2. Saxa pro diis culta	221
II LAIMA IR ŽMONIJA	224
1. Išanginės pastabos	224
2. Laima ir tvanas	225
2-1. Šaltiniai	225
2-2. Žemės paskanda	228
2-2-1. Milžinų rasė	228
2-2-2. Prakorimas	229
2-2-3. Praamžius	231
2-2-4. Prakorimas Praamžis	232
2-3. Prakorimo gaillestis	233
2-4. Laimos juosta	234
2-5. Žmonijos gimimas	236
2-6. Laimos pranašavimai	237
2-7. Ženkilai ir spalvos	238
3. Laima ir maras	239
3-1. Maro priežastys	239
3-2. Laima – maro nešėja	241
LAIMA IR AUŠRINĖ	244
1. Laima krikštynose	244
1-1. Laima ruošia krikštynas	244
1-2. Laima nekviečia Saulės	245
1-3. Aušrinės gimimas	246

2. Laimos ir Aušrinės artimumas	247
3. Žemė, žmonės ir dievai	248
4. Dieviškųjų funkcijų pasiskirstymas	251
5. Laimos palikimas	252
<i>Pastabos ir nuorodos</i>	255

Trečias skyrius: APIE BITES IR MOTERIS

I AUSTĖJA	261
1. Vardo atstatymas	261
2. Austėja – šeimynos globėja	263
3. Austėja ir jos aplinka	264
II BIČIULIAI	265
1. Pagalbinė giminystės struktūra	265
2. Moralinis kodeksas	266
3. Bičiulystė	268
4. Bandžiulystė	270
III BUBILAS	273
1. Babilas ar Bubilas?	273
2. Gauruotumas	275
3. Avys ir vilnos	276
4. Bubilas ir Lazdona	277
IV MARTAVIMAS	278
1. Aukos Austėjai	278
2. „Kad mes buvom jaunos marčios...“	280
3. Marčios kraujas	282
4. Krikštynos	284
5. Lalavimas	284
6. Pavojingos marčios	288
7. Marčios ir laumės	290
<i>Pastabos ir nuorodos</i>	291

Ketvirtas skyrius: DIEVAI IR ŠVENTĖS

<i>VULCANUS JAGAUBIS</i>	297
I DIEVŲ DARBAI IR JŲ ŠVENTĖS	297
II GABJAUJIS IR GABJAUJA	299
1. Dievo vardo problema	299
2. Volcanalia	299
3. Gabjauja	300
3-1. Gaidžio auka	301
3-2. Vaišės	302
3-3. Kuršio nešimas	303
3-4. Kelios pastabos	304
III GAWENIS	305
1. Antrasis jaujos gyventojas	305
2. Užgavėnių Gavėnas	305
2-1. Gavano vorymas	306
2-2. Gavėno kova su Mėsinu	307
2-3. Gavėnas virsta per galvą	308
2-4. Gaidžio pasirodymas	309
IV SINTEZĖS BEIEŠKANT	310
1. Gavėnas – *Gab-ėnas	310
2. Dievas ar deivė?	311
3. Gabvartai	313
<i>Pastabos ir nuorodos</i>	315
 <i>KRIKŠTAI</i>	 317
I KRIKŠTAI	317
1. Pusiaužiemio šventė	317
2. Geradarės pradžios šventė	318
3. Krikštas ir krikščionybė	319
II KIRMIŲ DIENA	320
III KUMELUKO KRIKŠTYNOS	323

IV TRUMPOS IŠVADOS	324
<i>Pastabos ir nuorodos</i>	325

Penktas skyrius: DEIVILAI

PIZIUS IR GANDA	329
I FONETINIS POŽIŪRIS	329
II SEMANTINIS POŽIŪRIS	330
<i>Pastabos ir nuorodos</i>	334
TAVVALS	335
I TABALA – ŠVENTVAKARIS	335
II TABALO SEMANTINIS KONTEKSTAS	336
III TABALAS IR BLUKAS	338
IV SIEKTI REZULTATAI	339
<i>Pastabos ir nuorodos</i>	340
TRATITAS KIRBIXTU	341
I TRATIKAS KIBIRKŠTŲ	341
II VIRKŠČE KIBIRKŠČE	342
III KIBIRKŠTAS	343
<i>Pastabos ir nuorodos</i>	346

Tautos atminties beiėškant

PRATARMĖ	349
----------	-----

*Pirmas skyrius: SAKMĖ APIE ŠOVI, VĖLIŲ VEDLI
PIRMASIS LIETUVIŠKAS MITAS, 1261 M.*

A. KRITIŠKAS TEKSTO VERTIMAS	357
------------------------------	-----

B. TEKSTO ANALIZĖ	359
I BENDROSIOS PASTABOS	359
1. Tekstas ir kontekstas	359
2. Teksto segmentacija	361
II PASIRUOŠIMAS ŽYGDARBIUI	361
1. Šerno medžioklė	361
2. Blužnies suvalgymas	364
III ŽYGDARBIS	366
1. Tėvas ir sūnus	366
2. Trejopos laidotuvės	367
IV ETIMOLOGIJOS KLAUSIMAI	370
1. Lietuviškos kilmės beiėškant	370
2. Lietuviškų ir slaviškų formų atitikmenys	372
3. Viduramžių istoriko samprotavimai	373
V LAIKINĖS IŠVADOS	376

Antras skyrius: DIEVAI VIEŠPAČIAI

I ISTORINIAI ŠALTINIAI	381
1. Trys tekstai	381
2. Šių tekstų svarba	382
II DIEVŲ IR JŲ VARDŲ IDENTIFIKAVIMAS	383
1. Suvereninių dievų triada	383
2. Dievų vardų identifikavimas	384
III IŠSKAITYMO IR ETIMOLOGIJOS PROBLEAMOS	387
1. Perkūnas	387
2. Kalevelis	388
3. Andojas	388
4. Namu dievas	391
5. Dievų Rykis	393
6. Žvėrūna ir Medeina	395

IV PIRMIEJI REZULTATAI	397
<i>Pastabos ir nuorodos</i>	398

Trečias skyrius: VELNIAS IR KALEVELIS

I IŽANGINĖS PASTABOS	401
II KAULINIS DIEDAS	402
1. Stebuklinės pasakos fonas	402
2. Velinas ir akmenis	403
3. Diedai	405
4. Kaulai	409
5. Velionis	411
III ŽIBUTIS IR ŠĖTONAS	414
1. Mitinis pasakos branduolys	414
2. Galutinė pergalė	415
3. Velino Kriukis	417
IV KARO DIEVAS	419
1. Velinas žirgo pavidalu	419
2. Velinas ir karas	420
V KELIOS BENDROS IŠVADOS	421
<i>Pastabos ir nuorodos</i>	422

Ketvirtas skyrius: NAMŲ DIEVAI

0 PROBLEMATIKA	427
I DEIVIAI PAGIRNIAI	429
1. Deivio vardas ir jo buveinė	429
2. Deivių Pagirnių kultas	432
3. Pagirnis ir Žemyna	435
II ŽEMYNNA, ŽEMELUKAS IR ŽEMĖPATIS	438
1. Žemyneliavimas ir palabinimas	438
2. Žemelukas ir Žemėpatis	439

III DIMSTIPATIS	441
1. Naujas sodybos valdovas	441
2. Dimstis ir sėnis/sienis	442
3. Sėnis ir Sėnoja	444
4. Dimstipatis ir Žemėpatis	446
IV ŽEMININKAS	447
V APIBENDRINIMAI	449

Penktas skyrius: PERKŪNAS, PERGRUBIS IR ŠVENTAS JURGIS

I PERKŪNAS IR PERGRUBIS	453
1. Pavasarinis Perkūnas	453
2. Pergrubis	454
3. Šventas Jurgis	455
II PERKŪNAS – DANGAUS JĖGŲ TVARKYTOJAS	458
1. Pergrubio ir Perkūno funkcijos	458
2. Agrarinis Perkūnas	459
3. Perkūno šventės	460
III KELIOS PASTABOS	462
<i>Pastabos ir nuorodos</i>	463

Šeštasis skyrius: SAULĖ – MARTI

1. Saulės gimimas ir atgimimas	467
2. Saulės gyvenimas	470

Septintasis skyrius: ŠTAI KĄ RUGELIS KALBĖJO

JAVAI IR JŪ GLOBĖJAI	477
I IŽANGINĖS PASTABOS	477
1. Darbai ir šventės	477
2. Šventės ir dievai	479

II ŠEIMYNNINĖS ŠVENTĖS	480
1. Prapjovos ir jų svečias	480
2. Nuobaigos	481
3. Ievaras ir jo tiltas	482
4. Rugių Boba	484
5. Plonis	485
III BENDRUOMENĖS ŠVENTĖS	487
1. Ožio aukojimas	487
2. Ožys ir Velnias	488
3. Dagotuvės	489
4. Šventės reikšmė	490
<i>Pastabos ir nuorodos</i>	492

Baimės ieškojimas

BAIMĖS IEŠKOJIMAS: SAMPROTAVIMAI APIE VIENĄ LIAUDIES PASAKŲ GRUPĘ (<i>vertė Rolandas Pavilionis</i>)	495
PASAKOJIMO AKTANTŲ STRUKTŪRA: GENERATYVINIO PRIĖJIMO BANDYMAS (<i>vertė Rolandas Pavilionis</i>)	511

Nebaigti tyrinėjimai

ŽVĖRŪNA MEDEINA	535
GEDIMINO SAPNAS (lietuvių mitas apie miesto įkūrimą: analizės bandymas) (<i>vertė Kęstutis Nastopka</i>)	549
PALEMONO GIMINĖS GENEALOGIJA	574
APIE NYKŠTUKĄ IR GRIGO RATUS (lietuviškojo Hermio beieškant)	588
ETIMOLOGINĖS PASTABOS DĖL KELIŲ MANNHARDTO TEONIMŲ (<i>vertė Kęstutis Nastopka</i>)	618
MEDŽIAGA MITOLOGIJOS ŽODYNUI	626

Priedai

ŽVĖRŪNA MEDEINA (pirmasis straipsnio variantas)	641
MITO BALSAI LIETUVOJE (<i>vertė Kęstutis Nastopka</i>)	660
FOLKLORAS IR MITOLOGIJA: METODO PROBLEMOS (<i>vertė Jūratė Navakauskienė</i>)	699

Rodyklės

<i>Apie dievus ir žmones</i>	705
Index nominum	705
Index rerum	709
<i>Tautos atminties beiėškant</i>	715
Index nominum	715
Index rerum	718
<i>Asmenvardžių rodyklė</i>	720
BIBLIOGRAFINĖS PASTABOS. <i>Kęstutis Nastopka</i>	725
MITŲ ARCHEOLOGIJA. <i>Kęstutis Nastopka</i>	731